

27. Elintarvikekeskus

Elintarvikekeskuksen toiminnasta v. 1942 on sen toimitusjohtaja antanut seuraavan kertomuksen:

Yleiskatsaus elintarviketilanteeseen. Sotatila painoi jatkuvasti leimansa kertomusvuoteen 1942 ja sen aiheuttamat haitalliset vaikutukset tuntuivat miltei kaikilla elämän aloilla. Huomattavimpia sota-ajasta johtuvia ilmiöitä oli tarvikkeiden niukkuus ja työvoiman puute. Säännöstely oli pakko ulottaa yhä useammalle alalle, ja yhteiskunnan taholta puututtiin entistä enemmän talouselämän kulkuun.

Edellisen vuoden huono sato, samoin kuin talvella vallinneet ankarat pakkaset, aiheuttivat elintarvikehuollossa suuria vaikeuksia, joista kuitenkin ulkomaisen avun turvin selviydyttiin uuteen satoon asti, joka osoittautuikin kesän edullisten sääsuhteitten ansiosta verraten hyväksi. Työvoiman puutetta pyrittiin poistamaan vapaaehtoisen työpalvelun, talkootoiminnan sekä melko laajoihin piireihin ulottuvan työvelvollisuuden avulla. Hintataso, joka jo edellisellä vuonna oli osoittanut voimakasta nousua, kohosi edelleen kertomusvuoden alkupuoliskolla varsin jyrkästi, mutta valtiiovallan useat hintatason vakauttamiseen pyrkivät toimenpiteet saivat sen nousun syksyllä pysähtymään. Samanaikaisesti määrättiin, että työpalkkoja saa korottaa vain 2/3 elinkustannusten noususta. Kertomusvuoden päättyessä oli elinkustannusindeksi noussut 181 pisteeseen ollen siis 20.7 % korkeampi kuin v:n 1941 päättyessä.

Säännöstelyn alaisiksi joutuivat kertomusvuonna peruna, eräät juurikasvit, kala, sipuli, sakariini, makeiset ja tupakkavalmisteet. Välttämättömyystavaroista jäivät enää vapaiksi vain suola ja tulitikut.

Varsinkin suurissa kulutuskeskuksissa, ensisijassa Helsingissä, elintarviketilanne huononi tuntuvasti kertomusvuoden kevätpuolella, jolloin pääkaupungissa ilmeni puutetta lähinnä perunasta ja juurikasveista, minkä lisäksi leipääkin oli ajoittain jonotettava. Tilanteen helpottamiseksi sovittiin kansanhuoltoministeriön ja kaupungin viranomaisten kesken erityisen joukkoruokinnan järjestämisestä pääkaupungin elintarviketilanteesta eniten kärsimään joutuneille, ja jätettiin tämä ruokinta elintarvikekeskuksen hoidettavaksi.

Varustautuakseen paremmin tulevia talvikulutuskaukia varten kaupunki rakennutti kesällä 1942 Herttoniemeen suuren keskusperunavaraston, johon mahtuu tavaraa n. 3.5 milj. kg, ja jätettiin sen hallinta elintarvikekeskukselle.

Kertomusvuoden aikana elintarvikekeskuksen toiminta laajentui ja tuli monipuolisemmaksi. Sen aikanaan suorittamista erilaisten elintarvikkeiden riittävästä varastoinnista johtuen laitos kykeni tyydyttämään sieltä raaka-aineita hankkivien muiden kaupungin laitosten ja lukuisien yksityisten sosiaaliluontoisten yhdistysten tarpeet. Samoin voitiin laitoksen pitämässä ruokaloissa ja muussa muonituksessa noudattaa olosuhteisiin katsoen melko vaihtelevaa ruokavaliota.

Johtokunta. Elintarvikekeskuksen johtokuntaan kuuluivat v. 1942 seuraavat henkilöt: puheenjohtajana talousneuvos H. Gebhard ja varapuheenjohtajana lääketieteellisensiaatti U. Tötterman sekä jäsenenä rouvat A. Huotari ja M. Kulonen sekä arkkitehti S. Lagerborg-Stenius. Johtokunta kokoontui v. 1942 10 kertaa ja pöytäkirjain pykäläluku oli 108.

Johtokunnan kokouksissa toimitusjohtaja toimi esittelijänä esitellen niissä, paitsi varsinaisia käsiteltävänä olleita asioita, myös selostuksia laitoksen toiminnasta, myynnin kehityksestä ja tavaratilanteesta. Ennen kokousten alkua ja niiden jälkeen puheenjohtaja neuvotteli toimitusjohtajan kanssa käyden myös kokousten väliajoilla toimistossa neuvottelemassa laitoksen asioista.

Henkilökunta. Toimitusjohtajana ja johtokunnan sihteerinä toimi herra E. Sarkia. V. 1942 työskenteli elintarvikekeskuksen palveluksessa yhteensä 257 henkilöä, joista kuitenkin oli samanaikaisesti työssä enintään 150 henkilöä, näistä 41 sääntöpalkkaisia. Työvoiman puutteen vuoksi samoin kuin laitokselle annettujen uusien tehtävien takia joutui henkilökunta työskentelemään entistään tehostetummin sekä tekemään runsaasti ylityötä.

Toimipaikat. V. 1942 oli elintarvikekeskuksella, paitsi toimitalossaan Helsinginkadun 24:ssä sijaitsevaa keskusvarastoa ja ruokatehdasta, seuraavat varastopaikat: peruna- ja marjavarasto Katariinankadun 2:ssa, kala- ja perunavarasto teurastamon pommisuojaissa ja navettarakennuksessa, lihavarasto teurastamossa, perunavarastot Oulunkylässä ja Suvilahden kasarmissa sekä kertomusvuoden lopulla uusi keskusperunavarasto Herttoniemessä.

Ruoanjakelupaikkoja oli kaikkiaan 11, nimittäin ruokala Katariinankadun 2:ssa, virkamiesruokala Sofiankadun 1:ssä, Raitiotie ja omnibus oy:n ruokalaitokset Hämeentien 84—86:ssä ja Mannerheimintien 74:ssä, rakennustoimiston konepajan ruokala Toukolassa, kaasutehtaan ruokala Sörnäisissä, sähkölaitoksen ruokala Pienen Roobertinkadun 1—3:ssä, Herttoniemen ruokala, Hietarannan kahvila, Uunisaaren kahvila ja Pallokentän kahvila. Uusia toimipaikkoja olivat sähkölaitoksen ruokala, joka avattiin toukokuun 4 p:nä, sekä Herttoniemen ruokala, joka avattiin lokakuun 1 p:nä.

Raaka-aineiden jakelu kaupungin laitoksille ja yksityisille. Elintarvikekeskuksen toimesta jaettiin kertomusvuoden aikana entiseen tapaan n.s. kuivaa muonaa huoltolautakunnan avunsaajille Helsinginkadun 24:ssä sijaitsevassa jakelupaikassa. Samoin toimitettiin kuten ennenkin ruoka-aineita, etupäässä lihaa, 4 sairaalalle, 9 opetuskeittiolle, 5 lastenkodille, 36 lastentarhalle ja 27 kesäsiirtolalle. Kaupunginhallituksen luvalla ulotettiin raaka-aineiden jakelu käsittämään seuraavat muut laitokset: poliisilaitos, sielullisesti sairaiden vastaanottoasema, Koteja kodittomille lapsille yhdistyksen laitokset, Kallion lastenkoti, Töölön lastenkoti, Tallbokoti, Pippingsköldin hoitola ja von Schantzin lastenseimi.

Ruoan valmistelu ja jakelu. Paitsi laitoksen hallinnassa olevia virkamies- ja työmaa-ruokaloita varten, valmistettiin ja jaettiin ruokaa edelleenkin kaupungin kansakouluille sekä kertomusvuonna myöskin oppikouluille. Lukuisien oppikoulujen taholta oli kääntynyt elintarvikekeskuksen puoleen ja pyydetty niiden oppilaille samanlaisia keittoja kuin kansakouluihinkin oli jaettu, sen jälkeen kuin kansanhuoltoministeriö syksyllä 1942 oli laajentanut erinäisten elintarvikkeiden kortittoman luovutuksen käsittämään myös Helsingin oppikoululaiset.

Koulukeittoja jaettiin kertomusvuonna 23 kansakouluun kaikkiaan 1 434 890 annosta ja 29 oppikouluun 217 230 annosta.

Valmista ruokaa lähetettiin kertomusvuonna myöskin seuraaville laitoksille ja tehtaille: Ebeneserkodille, Maria-yhdistyksen vanhainkodille, Filadelfia seurakunnalle, Suomen palloliitolle, Suurtalkoot yhdistykselle, Nuorten talkootoimikunnalle, Arabia oy:lle, Helvar oy:lle, kaupungin vesijohtolaitokselle, Yhdistyneille villatehtaille, Itä-Karjalan sotilashallinnolle, Teollisuuspiirin esikunnalle sekä joukolle tilapäisluontoisia ruoanottajia.

Edellä mainittu joukkoruokinta suoritettiin toukokuun 13 p:n ja kesäkuun 16 p:n välisenä aikana, jolloin elintarviketilanne Helsingissä oli vaikeimmillaan. Raaka-aineet saatiin Ruotsista ja Tanskasta sekä osittain myös kotimaasta. Ruoka, joka tarjottiin muhennoksen muodossa, sisälsi lanttua, kuivattuja sekavihanneksia, ohrasuurimoita ja lihaa. Ruoan, joka valmistettiin yksinomaan laitoksen ruokatehtaassa, kuljetuksesta huolehti Helsingin suojeluskuntapiirin liikennetoimisto ja jakelusta kuluttajille osuusliikkeiden ja yksityisten lihamyymälät. Suurin päivittäinen ruokamäärä oli yli 20 000 annosta, ja kaikkiaan jaettiin ruokaa 633 308 puolenlitran annosta.

Kertomusvuoden aikana huolehti elintarvikekeskus pääkaupungin ilmasuojelujoukkojen sekä useiden Helsingin suojeluskuntapiirin alaisten yksikköjen muonituksesta. Sotilasmuonitukset käsittivät kaikkiaan 194 732 ruokintapäivää.

Keskusperunavarasto ja erinäisten tarvikkeiden varastointi. Sen jälkeen kuin kaupunginvaltuusto kesäkuussa oli myöntänyt varat uutta Herttoniemeen rakennettavaa keskusperunavarastoa varten ja kaupunginhallitus myöhemmin jättänyt sen elintarvikekeskuksen hallintaan, oli laitoksen johtokunnan ryhdyttävä valvomaan, että sanottu varastorakennus valmistuisi hyvissä ajoin ennen sadonkorjuuta sekä että sinne tarvittavat teknilliset laitteet, kuljetusvälineet y.m. saataisiin valmiiksi. Samoin oli ryhdyttävä hankkimaan varastoitavia tarvikkeita, ja tätä tarkoitusta varten kiinnitettiin toimitusjohtajan avuksi kaksi juurikasvien hankkijaa. Osa varastotilasta luovutettiin Osuusliike Elannolle ja Helsingin suojeluskuntapiirille.

Suurista hankinta-, kuljetus- ja ahtausvaikeuksista huolimatta täytettiin varasto siten, että Osuusliike Elanto sijoitti sinne 1 109 896 kg perunoita, puolustuslaitoksen elintarvikekeskusvarikko 1 231 060 kg perunoita sekä elintarvikekeskus 1 713 010 kg perunoita, 312 032 kg lanttua, 53 537 kg porkkanoita ja 48 141 kg kaalia.

Elintarvikekeskuksen Oulunkylässä, teurastamossa ja kaupungintalossa sijaitseviin varastoihin ahdattiin lisäksi yhteensä 717 501 kg perunaa.

Tärkeimpien tarvikkeiden hankintamäärät olivat seuraavat:

Tarvike	1941 Kg	1942 Kg	Tarvike	1941 Kg	1942 Kg
Jauhoja	89 766	90 574	Suolakalaa	6 910	50 606
Suurimoita ja hiutaleita ..	56 599	75 994	Tuoretta kalaa	20 225	32 479
Sokeria	41 983	39 620	Marjoja	14 898	25 442
Kahvinkorviketta ja -vastiketta	4 870	2 450	Suolasieniä	3 638	14 428
Lihaa	127 453	57 038	Kuivia vihanneksia ...	547	24 375
Voita ja muita ravinto- rasvoja	11 805	10 757	Perunaa	676 641	2 430 511
			Lanttua.....	47 310	660 901
			Porkkanaa	21 659	82 358
			Kaalia	24 804	66 928

Maitoa ja piimää hankittiin v. 1941 258 289 l ja v. 1942 373 849 l.

Tulot ja menot. Elintarvikekeskuksen tulot v. 1941 ja v. 1942 jakaantuivat seuraaviin eriin:

Tuloerä	1941 Mk	1942 Mk
Sairaalat	1 045 522: 70	377 112: 65
Huoltotoimi	1 606 756: —	1 470 135: 25
Lastensuojelu	322 747: 35	343 565: 30
Kansakoulut	2 362 617: 30	3 010 431: 10
Valmistavat ammattikoulut	121 324: 35	119 947: —
Opetuskeittiöt	32 848: 60	40 447: 45
Lastentarhat	448 982: 25	537 304: 35
Muut laitokset	261 937: 05	113 438: 50
Ruokalat	3 216 328: 85	5 102 594: 25
Kahvilat	154 250: 50	171 786: 70
Muu ruoanjakelu	6 003 136: 85	5 765 380: 60
Muu liikevaihto	143 316: 25	1 070 072: 30
Luontoisetujen korvaukset	278 516: 35	415 597: 85
Talousarvion ulkopuolella	11 000: —	
Yhteensä	16 009 284: 40	18 537 813: 30

V. 1942 oli tuloja raaka-aineiden myynnistä 3 089 537: 30 mk, ruoanvalmistelusta 15 032 298: 05 mk ja muusta liikevaihdosta 415 977: 95 mk. V. 1941 kertyi vastaavasti 3 705 398: 65 mk, 12 242 833: 85 mk ja 49 951: 90 mk.

Eri menoeriin määrärahat ja kustannukset jakautuivat v. 1942 seuraavasti:

Menoerä	Talousarvion mukaan, mk	Tilien mukaan, mk	Säästö (+) tai ylitys (—), mk
Palkkiot	12 000: —	9 100: —	+ 2 900: —
Sääntöpalkkaiset virat ¹⁾	1 195 189: 70	1 170 470: 35	+ 24 719: 35
Tilapäistä työvoimaa ²⁾	986 691: 10	1 621 379: 85	— 634 688: 75
Vuokra	577 860: —	681 674: —	— 103 814: —
Vedenkulutus	41 600: —	48 378: 10	— 6 778: 10
Lämpö	403 886: —	434 976: 20	— 31 090: 20

Menoerä	Talousarvion mukaan, mk	Tilien mukaan, mk	Säästö (+) tai ylitys (—), mk
Valaistus	40 000: —	54 329: —	— 14 329: —
Kaluston hankinta	70 000: —	330 288: 70	— 260 288: 70
Kaluston kunnossapito	45 000: —	172 869: 25	— 127 869: 25
Tavaraostot	9 150 000: —	10 117 732: 40	— 967 732: 40
Käyttövarat	250 000: —	501 612: 95	— 251 612: 95
Korjaukset	20 000: —	20 000: —	—
Yhteensä	12 792 226: 80	15 162 810: 80	—2 370 584: —

Vertailun vuoksi mainittakoon, että menot v. 1941 nousivat 11 798 291: 65 mk:aan. Voittoa kertyi siis v. 1941 4 210 992: 75 mk ja v. 1942 3 375 002: 50 mk.

¹⁾ Tähän sisältyy vuoden kuluessa myönnettyjä lisämäärärahoja 301 408: 70 mk. — ²⁾ S:n 386 691: 10 mk.